

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Денькович Ольги Іванівни
«Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного
Суду України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження передусім визначається тим, що для кримінального права первинне та основоположне значення має конституційне право, зв'язок з яким відрізняється від інших видів міжгалузевих зв'язків і носить ієрархічний характер. Враховуючи пріоритетну роль конституційних норм у регулюванні суспільних відносин, кримінальне право має формуватися на підставі Конституції України та з урахуванням інших конституційних законів, основні положення яких повинні конкретизуватися і розвиватися в Кримінальному кодексі України. Тому фахівців із кримінального права не може не турбувати проблема конституційного змісту кримінального законодавства.

Важливу роль у забезпеченні несуперечності кримінально-правових норм конституційно-правовим приписам, принципам верховенства права і прямої дії норм Основного Закону країни відіграють акти Конституційного Суду України, які у зв'язку з цим повинні сумлінно засвоюватись кримінально-правовою доктриною. З приводу особливої значущості такого роду правових актів вважаю за доречне пригадати влучне висловлювання дореволюційного дослідника І.В. Михайловського про те, що саме суд, який перевіряє конституційність закону, стає істинним охоронцем конституції, захисником прав особистості навіть всупереч законодавчій владі, якщо вона

захопитися тимчасовими течіями, суперечними духу конституції¹. А сучасні зарубіжні фахівці відзначають таку тенденцію в кримінально-правовому розвитку, як конституціоналізація кримінального права, і формування «конституційного кримінального права» як відносно самостійної підгалузі знань, утворюваної за рахунок численних рішень органів конституційного контролю, схвалюваних із різних кримінально-правових питань.

Не дивлячись на те, що Конституційний Суд України є на сьогодні єдиним суб'єктом, уповноваженим здійснювати офіційне тлумачення кримінально-правових норм, а результати такого тлумачення чинять вагомий вплив на регулювання кримінально-правових відносин і розвиток сучасного кримінального права України, чимало питань, пов'язаних із тлумаченням кримінально-правових норм Конституційним Судом України, належить до числа дискусійних. Серед них, зокрема: об'єкт, предмет і межі вказаного тлумачення; співвідношення офіційного тлумачення і нормотворчої діяльності, існування такого феномену, як судова правотворчість; юридична природа рішень і правових позицій Конституційного Суду України, їх співвідношення та належність до джерел кримінального права.

Достовірність та обґрунтованість переважної більшості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням методів пізнання, вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження (с. 7 – 8), продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила авторці повністю виконати поставлені перед собою задачі (с. 7).

Так, чудово усвідомлюючи ту обставину, що способи і результати тлумачення кримінально-правових норм значною мірою залежать від того типу праворозуміння, який обстоює той чи інший інтерпретатор, дисертант у межах розділу 1, присвяченого теоретико-методологічному аспекту

---

¹ Вклад. за: Елинский А.В. Проблемы уголовного права в конституционном измерении: монография. – М.: Юрлитинформ, 2012. – С. 5

тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, визначається з методологічними підходами до аналізованого різновиду тлумачення і, зокрема, з'ясовує співвідношення права і закону (підрозділ 1.2). У розділі 1 також кваліфіковано вирішується одне з вихідних для цього дисертаційного дослідження питань – про об'єкт і предмет тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм (підрозділ 1.2).

У розділі 2 «Кримінально-правове значення рішень Конституційного Суду України» переконливо обґрунтовується положення про належність відповідних рішень Конституційного Суду України до джерел кримінального права, розкривається правова природа таких рішень, а також висвітлюється співвідношення тлумачення кримінально-правових норм Конституційним Судом України з правотворчою діяльністю законодавця у кримінальному праві.

Нарешті, в розділі 3, який займає половину основного тексту дисертації, авторка спочатку аргументовано пояснює, чому з величезного масиву рішень Конституційного Суду України для предметного розгляду нею обрано саме певні рішення (підрозділ 3.1 «Критерії відбору рішень Конституційного Суду України, які містять тлумачення кримінально-правових норм»), а далі піддає глибокому і всебічному аналізу рішення Конституційного Суду України, які мають кримінально-правове значення та які містять правові позиції, що стосуються питань Загальної та Особливої частин кримінального права (підрозділи 3.2 і 3.3, відповідно).

При написанні роботи здобувач опрацювала солідний (всього 335 джерел) масив юридичної та іншої літератури, здійснила компаративістський аналіз низки рішень Європейського суду з прав людини (мається на увазі їх порівняння з відповідними рішеннями Конституційного Суду України), звернулась до напрацювань вітчизняної дореволюційної і сучасної зарубіжної кримінально-правової доктрини.

Своєрідністю джерельної бази дисертації, цілком виправданою з огляду на суть досліджуваної у ній проблематики, є активне (проте не на шкоду

кримінально-правовій матерії) використання здобутків логіки, загальної теорії права і конституційного права.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу відповідно до встановлених вимог визначені коректно (с. 7), співвідносячись між собою як загальне і часткове.

Ознайомлення з дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що О.І. Денькович є сумлінним науковцем, яка вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання.

Визначаючи **наукову новизну** дисертації, я погоджуюсь з О.І. Денькович у тому, що написана нею робота є першим у вітчизняній юридичній науці монографічним дослідженням питань тлумачення кримінально-правових норм Конституційним Судом України.

З урахуванням тієї обставини, що нещодавно в Київському університеті імені Тараса Шевченка було захищено кандидатську дисертацію на близьку тему², зобов'язаний наголосити на тому, що в дисертації О.І. Денькович (на відміну від дисертації Г.А. Карелової) «через призму» рішень Конституційного Суду України досліджуються всі кримінально-правові норми, а не лише ті з них, що безпосередньо стосуються кримінальної відповідальності, і до того ж це поєднується з розкриттям суті та особливостей офіційного тлумачення закону як повноваження, відмінного від інших повноважень Конституційного Суду України.

Проведений аналіз положень, які становлять наукову новизну порівнюваних кваліфікаційних робіт, дозволяє стверджувати, що всі без винятку положення, які висуваються О.І. Денькович на захист і вдало структуровані нею відповідно до встановлених вимог (с. 8 – 11), є новими або містять значну частку новизни.

---

² Карелова Г.А. Кримінальна відповідальність в правових позиціях Конституційного Суду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Карелова Галина Андріївна. – К., 2014. – 262 с.

Вважаю, що є добре продуманими та аргументованими, а тому заслуговують на підтримку міркування здобувача про:

критерії визначення актів Конституційного Суду України (а не позбавлених самостійності правових позицій цього Суду) як форми кримінального права (с. 9, 89, 181, 187) і застереження, які дозволяють відносити до джерел кримінального права ті акти Конституційного Суду України, що містять тлумачення відмінних від КК України нормативно-правових актів (с. 9, 87, 92, 182);

безпідставність визнання КК України єдиною формою (джерелом) кримінального права і доцільність законодавчого закріплення положення про множинність такого роду джерел (с. 10, 45, 51, 54, 64, 186);

визнання об'єктом тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, а не відображеної у них з різним ступенем чіткості волі вітчизняного законодавця (с. 11, 25, 29, 33, 36, 41, 184);

охоплення поняттям офіційного тлумачення кримінально-правових норм Конституційним Судом України як з'ясування і роз'яснення цих норм, так і результатів зазначених процесів у відповідних актах (с. 26 – 27, 41, 184);

неправильність ототожнення кримінально-правової норми і статті кримінального закону, залежність змісту кримінально-правових норм із бланкетними диспозиціями від іншогогалузевих нормативно-правових актів і належність останніх до предмета тлумачення, здійснюваного Конституційним Судом України (с. 11, 29 – 31, 41, 70 – 71);

доцільність звернення при офіційному тлумаченні кримінально-правових норм до додаткових форм встановлення волі законодавця – стенограм Верховної Ради України, текстів законопроектів, пояснювальних записок до них тощо (с. 32);

можливі причини різнотлумачення кримінально-правових норм (с. 36 – 37);

співвідношення понять «правові позиції Конституційного Суду України» і «рішення Конституційного Суду України» (с. 51 – 52, 181), а так

само поняття «тлумачення кримінально-правової норми» і «конкретизація кримінально-правової норми» (с. 10, 76 – 80, 83 – 84, 186);

неправильність віднесення рішень Конституційного Суду України до нормативно-правових актів (с. 60 – 61, 64, 82 – 83, 187);

розмежування компетенції Конституційного Суду України і законодавця при вирішенні питань, пов'язаних із криміналізацією діянь і диференціацією кримінальної відповідальності (с. 8, 74, 185 – 186);

доцільність надання Конституційному Суду України права змінювати свої правові позиції (с. 103) та належне йому право здійснювати тлумачення і тих кримінально-правових норм, які втратили чинність (с. 107 – 108);

можливість інкримінування ст. 109 КК України у випадку вчинення дій, вчинених з метою внесення змін до Конституції України у спосіб, який порушує порядок, визначений розділом XIII Основного Закону України, та оцінку таких дій як узурпації влади (с. 130);

належність відомостей, які є медичною інформацією, до предмета злочину, передбаченого ст. 182 КК України «Порушення недоторканості приватного життя», і співвідношення ст. 182 і ст. 145 КК України як загальної та спеціальної кримінально-правових норм (с. 135 – 136, 142).

Імпонує те, що дисертант, демонструючи наукову неупередженість, за результатами аналізу рішень Конституційного Суду України, які мають кримінально-правове значення, дає окремим із цих рішень критичну оцінку, достатньою мірою аргументовану в тексті роботи. Так, я поділяю вказану оцінку рішень Конституційного Суду України, в яких: робиться висновок про подвійний (загальний і конкретизований) зміст кримінально-правової норми із бланкетною диспозицією (с. 96 – 97, 100); непослідовно вирішується питання про підставу кримінальної відповідальності (с. 111 – 112); неможливість призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, розглядається як порушення принципу рівності (с. 123 – 124); кримінально-правовим поняттям службової особи, законодавче визначення якого містило

термінологічний зворот «громадські підприємства, установи та організації», були охоплені службові особи підприємств, установ, організацій (зокрема, комерційних банків) незалежно від форми власності (с. 165 – 167). Врешті-решт якість і виваженість тлумачення кримінально-правових норм, здійснюваного будь-яким суб'єктом, залежать від професійної підготовки та сумлінності конкретного інтерпретатора, і Конституційний Суд України в цьому сенсі – не виняток.

У роботі наводиться і чимало інших, співзвучних мені положень і міркувань.

Практичне значення одержаних результатів у законотворчій, правозастосовній, науково-дослідній діяльності, навчальному процесі достатньою мірою висвітлене у дисертації (с. 11), частково підтверджується актом впровадження (акт Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України про впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу діяльність вих. № 04-20/12-324 від 21.02.2013 р.) і сумнівів не викликає. Вважаю, що передусім результати дисертаційного дослідження О.І. Денькович можуть бути використані для підвищення якості тлумачення кримінально-правових норм (і не лише Конституційним Судом України), а також у науковій діяльності (для подальших досліджень проблематики тлумачення кримінально-правових норм).

Разом з тим як будь-яка по-справжньому творча праця, дисертаційне дослідження О.І. Денькович не позбавлене окремих **дискусійних положень**. Тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає зауважень і побажань, які носять рекомендаційний характер і, сподіваюсь, будуть використані авторкою у подальших наукових дослідженнях.

1. Дисертант послідовно наполягає на тому, що істинний зміст кримінально-правової норми може бути встановлений лише в тому разі, якщо при її тлумаченні буде використаний не позитивістський, а природний тип праворозуміння. Виявляється, що прибічники останнього під правом

розуміють свободу, справедливість, рівність, мораль, інтереси, деякі суспільні відносини, деякі ідеї, внутрішній психічний стан, переживання, індивідуальний досвід людини. Яке конкретне явище кожна така особа вважає правом, залежить від її індивідуальних чи групових потреб та інтересів. Право має об'єктивний характер та існує незалежно від держави та законодавця. На переконання здобувача, критерієм вибору результату тлумачення кримінально-правової норми Конституційним Судом України повинно бути право в його природно-правовому розумінні. Лише такий підхід, вважає Ольга Іванівна, дозволить Суду дієво реагувати на юридичне свавілля законодавця і не допустити в кримінально-правове поле неправові закони (с. 23, 25 – 26, 40, 184).

З повагою ставлячись до викладеної світоглядної позиції дисертанта, водночас зауважу, що переконливих аргументів на її користь я в тексті роботи не знайшов і, мабуть, не міг знайти в принципі. Річ у тім, що проблема праворозуміння є фундаментальною і не може бути розв'язана в межах кандидатської дисертації з кримінального права, присвяченої конкретній проблемі. Тому залишається лише сприймати на віру тезу авторки про те, що «взяття на озброєння» Конституційним Судом України саме і тільки природного типу праворозуміння забезпечить належне тлумачення кримінально-правових норм із встановленням у підсумку їх істинного змісту.

Постає, щоправда, питання, чому такий же результат не зможуть забезпечити наукова доктрина правового реалізму, яка окремими фахівцями протиставляється легістсько-нормативістській доктрині³, концепція інтегративного праворозуміння, яка знайшла втілення в окремих рішеннях Конституційного Суду України (с. 38), чи інші, цілком рівноправні за умов існуючого наразі методологічного плюралізму і, до речі, згадані дисертантом підходи до праворозуміння – концепції соціологічної та аналітичної

---

³ Кампо В., Гринюк Р., Устименко В. Система джерел права в актах КСУ: практичні аспекти // Юридичний вісник України. – 11 – 24 травня 2013 р. – № 19 – 20. – С. 8 – 9.

юриспруденції, психологічна та онтологічна концепції права тощо (с. 42). Так, в межах соціологічної концепції правом називається не законодавство, а «живе право», яка втілюється в реальних правовідносинах; при цьому творча роль суду є вельми значною.

Боюсь показатись юридичним позитивістом, а отже, ретроградом, але сформулюю для обговорення ще кілька запитань. Чи не призведе використання Конституційним Судом або іншим тлумачем кримінально-правових норм широкого (природного, натуралістичного) розуміння права, й особливо у викладеному вище ключі, до того, що свавілля законодавця буде замінено свавіллям інтерпретатора? Чому істинний зміст кримінально-правової норми (при тому, що кримінальному праву притаманна формальна визначеність як гарантія законності та однаковості застосування його норм) забезпечить природний тип праворозуміння, а не продуманий алгоритм тлумачення, який передбачає комплексне застосування розроблених наукою і практикою способів і методів тлумачення?

2. Під конституційністю кримінального закону дисертант пропонує розуміти його відповідність не лише нормам Конституції, а і конституційним принципам та принципам кримінального права (с. 24).

Це твердження, очевидно, впливає з обстоюваного дисертантом природного типу праворозуміння, про що йшлося вище. В практичному сенсі підхід здобувача може бути підтриманий лише за умови, що відповідний принцип кримінального права закріплений у Конституції України або може бути «виведений» з тексту Основного Закону шляхом його тлумачення (щоправда, у такому разі цей принцип має вважатись вже не кримінально-правовим, а конституційним). Конституційний Суд України не вправі визнати закон чи його норму неконституційними у зв'язку з їх невідповідністю принципам кримінального права, не закріпленим (прямо чи опосередковано) у Конституції України.

3. На с. 9 дисертації зазначається, що в ній удосконалено, зокрема, положення про те, що Конституційний Суд України не може виконувати

правотворчу функцію законодавця. Це положення видається дискусійним або принаймні невдало сформульованим.

У разі здійснення Конституційним Судом України так званого чистого тлумачення кримінально-правової норми встановлюється її зміст; Суд обирає те розуміння норми, яке закладено в неї законодавцем. Інакше кажучи, як слушно пише авторка, у правову норму вноситься визначеність (с. 38, 53, 72). Відповідно, вести мову про правотворчу функцію тут, вочевидь, недоречно, і в цій частині О.І. Денькович, мабуть, має рацію. Однак розглядуване положення наукової новизни сформульоване як універсальне – таке, що стосується реалізації і інших (відмінних від офіційного тлумачення) повноважень Конституційного Суду України.

Як і раніше, вважаю, що у випадку визнання певного закону чи його положення неконституційним рішення Конституційного Суду України має дію, аналогічну дії закону, що скасовує певне положення іншого закону. Рішення Суду про неконституційність певної норми кримінального закону є самодостатнім, остаточним, загальнообов'язковим і не потребує підтвердження з боку законодавчого органу – імплементації до КК України шляхом ухвалення нового закону. Приймаючи таке рішення, Суд фактично виступає в ролі «негативного правотворця» і, на відміну від парламенту, не може створювати нову норму замість тієї, що втратила чинність. Не будучи законодавцем, Конституційний Суд України «звільняє» систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави, але і таку діяльність, вочевидь, є підстави визнавати правотворчістю. З цього приводу виважено висловлюється В.П. Коняхін, на думку якого у випадку втрати юридичної сили навіть одним кримінально-правовим приписом (йдеться про результат відповідного рішення органу конституційного судочинства) змінюється зміст формалізованої системи кримінального права загалом⁴.

---

⁴ Коняхин В.П. Теоретические основы построения Общей части российского уголовного права. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – С. 128.

Тому і не дивно, що діяльність органів конституційної юрисдикції фахівці з конституційного права все частіше називають «судовою правотворчістю», яка не підміняє законотворчість, але доповнює її. До речі, якщо авторка виходить з природно-правової концепції права, то не буде зайвим нагадати, що в її межах суд так само, як і законодавець, «відшуковує» право; при цьому заперечення судової правотворчості характерно саме для позитивізму, в межах якого правом визнається лише те, що встановив законодавець, а суду залишається тлумачити і застосовувати це право.

Ту обставину, що Конституційний Суд України спроможний виконувати роль «негативного правотворця», фактично визнає і сама дисертант, називаючи рішення Суду про неконституційність правової норми, не скасованої законодавцем, нормативним і розрахованим на неодноразове застосування (с. 56). Цілком справедливо зазначається, що правовим наслідком визнання Конституційним Судом України неконституційності окремої статті (частини статті) КК України може бути декриміналізація діяння (с. 73, 83, 185). Більше того: здобувач пропонує доповнити ст. 3 КК України положенням про те, що у разі визнання Конституційним Судом України неконституційним закону (частини закону) України про кримінальну відповідальність він втрачає чинність з дня прийняття Конституційним Судом України рішення про його неконституційність (с. 54, 189).

Також О.І. Денькович неодноразово пише про те, що наслідком вибору Конституційним Судом України варіанту тлумачення є внесення у правове регулювання нормативної новизни. Вважаю, що і така теза схиляє до думки про правотворчий (а не лише правотлумачний) характер діяльності Суду.

Рішення Конституційного Суду України треба відносити до джерел кримінального права (в цьому, речі, дисертант не сумнівається), зокрема, і через те, що вони є результатом правотворчості, яка, звичайно, має серйозні особливості, а також похідний та обмежений характер.

Зауважу, що і деякі інші міркування дисертанта стосовно повноважень Конституційного Суду України не відзначаються послідовністю. Так, в

останньому з положень, які виносяться на захист, категорично заявляється, що воля законодавця як його намір, якщо вона не закріплена чітко у кримінальному законі, під час тлумачення кримінально-правової норми Конституційним Судом України не повинна з'ясовуватись (с. 11). Водночас, дискутуючи з В. Ф. Щепельковим, здобувач визнає право Конституційного Суду України при здійсненні офіційного тлумачення кримінального закону вирішувати, зокрема, проблеми двоякого тлумачення КК України (с. 37).

Останнє твердження О.І. Денькович заслуговує на підтримку. Якби воля законодавця у текстах кримінального закону і пов'язаних із ним іншогогалузевих нормативно-правових актів була виражена чітко, то, за загальним правилом⁵, не було б потреби в офіційному тлумаченні кримінально-правової норми і, зокрема, в зверненні при його здійсненні до додаткових форм встановлення волі законодавця – у тому числі стенограм Верховної Ради України, текстів законопроектів, пояснювальних записок до них, про що слушно пише дисертант (с. 32). Як правило, тлумачення норми Конституційним Судом потрібне там, де існує кілька взаємовиключних варіантів тлумачення норми права самої по собі чи в контексті з іншими нормами права, а вибір між цими варіантами не є очевидним, що призводить до різної практики застосування відповідної норми права.

4. Не всі висловлювання здобувача з питання про джерела кримінального права сприймаються однозначно.

Так, пропонуючи законодавчо закріпити положення про множинність форм (джерел) кримінального права, О.І. Денькович висловлюється за те, щоб викласти ч. 1 ст. 3 КК України в такій редакції: «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України, рішеннях Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права» (с. 54, 189).

---

⁵ Зроблене застереження зумовлене тим, що правова норма може бути сформульована достатньо чітко і конкретно, але при цьому єдиний можливий варіант тлумачення її змісту може суперечити іншим нормам КК чи Конституції (колізія правових норм).

На мою думку, викладене формулювання у випадку сприйняття його законодавцем не дозволить втілити в життя ідею дисертанта про множинність джерел кримінального права і не змінить існуюче наразі положення про повну кодифікованість вітчизняного кримінального законодавства, яке, поза всяким сумнівом, є фікцією. Адже з наведеного формулювання випливає, що єдиним джерелом законодавства про кримінальну відповідальність залишатиметься КК України, хай навіть цей документ і ґрунтується на інших джерелах.

Із висловлювання дисертанта про доцільність того, «щоб КСУ сформулював правову позицію про те, які джерела (форми) права належать до законодавства у галузі кримінального права» (с. 48, 187), створюється враження, що авторка не розрізняє джерела кримінального права і джерела кримінального законодавства. До того ж не всі наукові проблеми можуть і повинні вирішуватись навіть таким високоповажним органом, як Конституційний Суд України.

Взагалі ж проблема форм (джерел) кримінального права та їх оптимального законодавчого відображення – тема окремого монографічного дослідження на рівні докторської дисертації.

Якщо на с. 52 дисертації можна прочитати про те, що формою (джерелом) кримінального права є саме рішення Конституційного Суду України, а позиція науковців, які визнають таким джерелом відповідні правові позиції, названа суперечливою, то на с. 94 роботи формою кримінального права чомусь названо вже не рішення Суду, а відображені в них правові позиції.

5. Визнаючи можливість декриміналізації діянь як результату зміни нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм, дисертант водночас вважає, що у випадку такої декриміналізації (вона називається частковою або обмеженою) неправильно вести мову про зворотну дію в часі правових норм. Свою позицію авторка аргументує тим, що і Конституція України, і КК України зворотну дію в часі

визнають не за правовими нормами, а за законами та іншими нормативно-правовими актами, їх статтями. Звідси робиться висновок про відповідність чинному законодавству висновку Конституційного Суду України (він був зроблений у рішенні від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000, винесеному в справі про зворотню дію кримінального закону в часі) про те, що внаслідок внесення змін до законодавства, до якого відсилає кримінально-правова норма з бланкетною диспозицією, кримінальний закон не матиме зворотної дії в часі (с. 70 – 71, 100 – 101).

Мені складно повністю з викладеним підходом. Покликані регламентувати не кримінально-правові наслідки вчинених злочинів, а правомірну поведінку особи у певних сферах життєдіяльності нормативно-правові акти, до яких відсилають бланкетні диспозиції норм КК України, незважаючи на їх вагомий вплив на окреслення меж злочинного, справді, не можуть визнаватись законом про кримінальну відповідальність, як цього прямо (формально) вимагає ч. 1 ст. 5 КК України. Однак ця обставина навряд чи може вплинути на остаточний висновок про необхідність надання закону в розглядуваній ситуації зворотної сили. Річ у тім, що ч. 1 ст. 58 Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і норми якої є нормами прямої дії (ст. 8 Конституції України), сформульована таким чином, що дозволяє охопити випадки опосередкованої декриміналізації (випадки, коли зменшення обсягу криміналізації відбувається без зміни закону про кримінальну відповідальність). Вказаною конституційною нормою передбачено зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів незалежно від їх галузевої належності за умови, що вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (треба так розуміти – і кримінальну також). Отже, поки ч. 1 ст. 5 КК України, яка вважається конкретизацією ч. 1 ст. 58 Конституції України, не охоплює собою випадки опосередкованої декриміналізації, за наявності останньої варто звертатись безпосередньо до ч. 1 ст. 58 Конституції України, яка містить формулювання універсального характеру і не встановлює вимог щодо галузевої належності нормативно-

правових актів, що скасовують або пом'якшують відповідальність особи, а тому мають зворотну дію в часі.

Вимушений констатувати і певну незавершеність міркувань дисертанта з позначеної кримінально-правової проблеми. Відзначивши, що висновок Конституційного Суду України в справі про зворотну дію кримінального закону в часі суперечить позиції Європейського суду з прав людини, який в цьому разі обстоює не формальний, а змістовний підхід (с. 101 – 102), О.І. Денькович не висловлюється з приводу розв'язання вельми злободенної на практиці проблеми зворотної сили правових норм у випадках опосередкованої декриміналізації.

б. Авторці варто було звернути більш предметну увагу на проблему співвідношення повноважень Конституційного Суду України та Верховного Суду України в частині тлумачення законів.

Згідно зі ст. 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України. Відповідно ж до ст. 445 КПК України однією з підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили, є неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання). При цьому відповідно до ст. 458 КПК України висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень і для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України.

Викладені законодавчі положення, на мою думку, не виключають того, що правові позиції названих судових інстанцій з тих чи інших питань тлумачення кримінально-правових норм можуть відрізнитись. На підтвердження цієї думки хотів би пригадати, що Конституційний Суд України і Верховний Суд України по-різному вирішили питання, в порядку якого (адміністративного або цивільного) судочинства треба вирішувати земельні спори.

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на високий науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем.

Положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, повно викладені у 13 наукових працях, з яких: 4 – це наукові статті, опубліковані у друкованих періодичних виданнях, включених до переліку фахових з юридичних наук в Україні, 1 – стаття у періодичному виданні іноземної держави, а 8 – тези доповідей на наукових і науково-практичних заходах.

Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені в п. 9 і п. 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація О.І. Денькович «Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального права, а саме

розкрито суть та особливості тлумачення кримінально-правових норм Конституційним Судом України, на підставі чого висунуто пропозиції щодо вирішення проблем, пов'язаних з офіційним тлумаченням вказаних норм.

Авторка дисертації – Денькович Ольга Іванівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент

**в. о. завідувача кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

О.О. Дудоров